

ПРОЦЕС КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ РОЗРОБОК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В. О. Коюда, канд. екон. наук,
В. В. Воліков

Вступ. На сучасному етапі розвитку національної економіки виникає потреба у вирішенні першочергових проблем, що стосуються інноваційної сфери. Визначальною при цьому стає комерціалізація інтелектуальної власності вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій, що відкриває нові можливості для підвищення інноваційної активності та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Постановка проблеми. Інноваційний шлях розвитку економіки України має ґрунтуватися на впровадженні сучасних науково-технічних досягнень у всіх галузях суспільства. Основними виробниками інновацій є вищі навчальні заклади і науково-дослідні організації державної форми власності, проте недосконалість національного чинного законодавства уповільнює процеси комерціалізації інтелектуальної власності в них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів, що значну увагу вирішенню проблеми комерціалізації інтелектуальної власності з урахуванням світового досвіду у своїх роботах приділяють провідні українські вчені, зокрема: В. Геєць, В. Соловйов, М. Ільченко, Л. Федулова, О. Мазур [14; 16; 18] та ін. Але задачі щодо впровадження результатів науково-дослідних робіт українських вищих навчальних закладів (ВНЗ) та науково-дослідних організацій (НДО) на вітчизняних підприємствах не вирішені в повному обсязі. Саме тому **метою статті** є розробка рекомендацій щодо удосконалення національної нормативно-правової бази у сфері комерціалізації інтелектуальної власності (ІВ) вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій державної форми власності.

Результати. Аналіз і дослідження інноваційного розвитку України та розвинутих країн [12–19] довів, що, незважаючи на наявність досить потужного наукового потенціалу, Україна неприпустимо поступається місцем щодо величини частки ІВ в суспільному багатстві та ВВП позиціям на світовому ринку наукоємної, високотехнологічної та науково-технічної продукції,

питомої ваги інноваційних розробок щодо приросту ВВП. Головною причиною цього є інституційні фактори [13–18], а саме: низький попит на інновації з боку бізнесу, слабкий розвиток малого інноваційного бізнесу і відповідної інноваційної інфраструктури.

Вітчизняні фахівці серед інститутів системи інноваційного розвитку розглядають такі: державна інноваційна політика, інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку, трансфер технологій, науково-технічна експертиза, оцінка ефективності інновацій, стимулювання наукових досліджень на різних ієрархічних рівнях та деякі інші [13–18].

Інститут інтелектуальної власності як одна з головних складових національної інноваційної системи має цілісну складну систему щодо трансферу технологій та свої особливості, одна з яких – заснування інституту інтелектуальної власності на межі двох наук: економіки і права [13]. До правової складової належать питання захисту прав ІВ на всіх етапах її використання. Економічна складова передбачає розвиток інтелектуальної економіки – питання інноваційної діяльності в Україні, розвиток ринку інтелектуальної власності (інтелектуального капіталу) і розбудову національної і регіональної інноваційних систем.

Основними сферами регулювання трансферу технологій та інноваційної діяльності в Україні є такі: стимулювання інноваційної діяльності, використання результатів науково-технічної діяльності і передача її результатів, установлення і захист прав власності на наукову розробку, ноу-хау, нову технологію тощо [13–18].

У ринкових умовах, як свідчить досвід розвинутих країн, серед переліку організаційних форм, які сприяють використанню досягнень науково-технологічного прогресу і прискоренню трансферу технологій, найбільш ефективними є технологічні й наукові парки, технополіси і подібні до них територіальні інноваційні структури, які сприяють розвитку малого і середнього бізнесу, появі нових виробництв, укріпленню науково-

технологічної бази на регіональному і національному рівнях [12–21]. При цьому науковий парк стає ядром регіональної і національної інноваційної системи, оскільки в процесі його функціонування розробляються й обґрунтовуються пропозиції щодо пріоритетів інноваційного розвитку на всіх рівнях (країна – регіон – галузь – підприємства) і виявляється попит суб'єктів господарювання на інноваційні розробки.

Слід звернути особливу увагу на використання науково-технологічного потенціалу вітчизняної вищої школи. І підтвердження цьому наявність значної кількості ІВ як джерела інноваційних розробок. Ідеться про інноваторів вищих навчальних закладів, науково-дослідних організацій, творчі колективи тощо, які є авторами інтелектуальної власності.

Важливо відмітити, що в розвинутих країнах світу держава координує та регулює організаційні форми управління у сфері науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Особливо ця тенденція відчутна в разі оптимізації співробітництва між ВНЗ, підприємствами, науково-техніко-технологічними структурами, інвестиційними фондами та іншими інститутами.

Вища школа та НДО України посідають важливе місце в розвитку інноваційного середовища країни, що стало підґрунтям для прийняття ряду законів України щодо забезпечення комерціалізації інтелектуальної власності, зокрема Закон України «Про наукові парки» [2], який набрав чинності 01.01.2010 р. У ньому розглянуто форми організації співробітництва між ВНЗ, НДО, промисловими підприємствами та іншими суб'єктами господарювання за умов наявності економічного інтересу та правового захисту. Науковий парк створюється з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у ВНЗ та/або науковій установі для ефективного й раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази, для комерціалізації результатів наукових досліджень та їхнього впровадження на вітчизняному і закордонному ринках [2, ст.3]. Прийняття даного Закону надає можливість ВНЗ чи НДО ефективно використовувати накопичений науково-інноваційний потенціал, піднімати рівень власної науково-дослідної діяльності та активізувати інноваційну діяльність як у регіоні, так і в країні.

Створення наукового парку за участю ВНЗ потребує від нього наявності конкурентоспроможної ІВ, яка може використовуватися за такими основними напрямками: по-перше, як внесок до статутного фонду наукового парку з метою використання у власній науково-техніко-технологічній діяльності; по-друге, для подальшої реалізації ІВ іншим зацікавленим суб'єктам господарювання.

Для виявлення існуючої та створення нової конкурентоспроможної інтелектуальної власності ВНЗ необхідно провести ряд специфічних взаємозалежних

процедур, які потребують наявності відповідних умов і висококваліфікованих фахівців (рис. 1). У результаті ВНЗ (НДО) виявляє наявні та сприяє створенню нових об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ), що мають попит на ринку інтелектуальної власності.

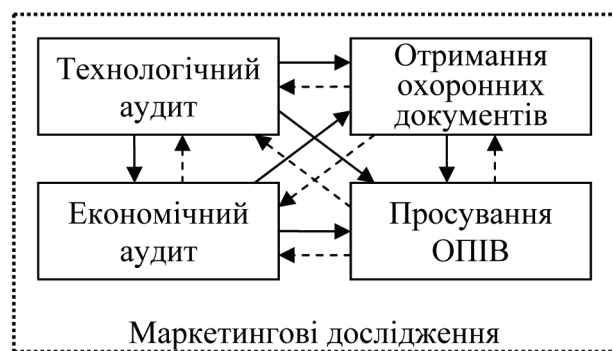

Рис. 1. Складові механізми комерціалізації інноваційних розробок ВНЗ і наукових установ державної форми власності

Протягом поточного року Міністерством освіти і науки України проводилися обговорення цих питань у присутності представників законодавчої, виконавчої гілок влади, учених, фахівців вищої школи та НДО з різних регіонів. У результаті були виокремлені основні питання щодо здійснення комерціалізації ІВ навчальних закладів на етапах створення та функціонування наукового парку на базі ВНЗ.

Організація та функціонування наукового парку ВНЗ (НДО) щодо процесу комерціалізації потребує наявності:

- висококваліфікованих фахівців для проведення технологічного і економічного аудиту;
- підготовки, отримання та підтримки чинності охоронних документів;
- можливостей для просування інтелектуальної власності;
- відповідних законів, законодавчих актів і нормативно-правових документів, що регламентують діяльність державних ВНЗ у сфері трансферу технологій (комерціалізації ІВ).

Наступним етапом у комерціалізації ІВ є її передача до наукового парку. При цьому виникає певна відповідальність у плані впровадження саме цієї інтелектуальної власності в різні галузі суспільного виробництва. Пропонуються послідовність і відповідні складові процесу комерціалізації ІВ на базі ВНЗ – науковий парк (рис. 2) на прикладі Харківського національного економічного університету (ХНЕУ).

На основі проведеного аналізу [1–11] сучасного стану нормативно-правової та організаційно-економічної бази у сфері ІВ виявлено досить значну кількість проблем щодо механізму взаємодії ВНЗ державної форми власності і наукового парку на базі

Прийняття рішення щодо проведення комерціалізації ІВ ХНЕУ

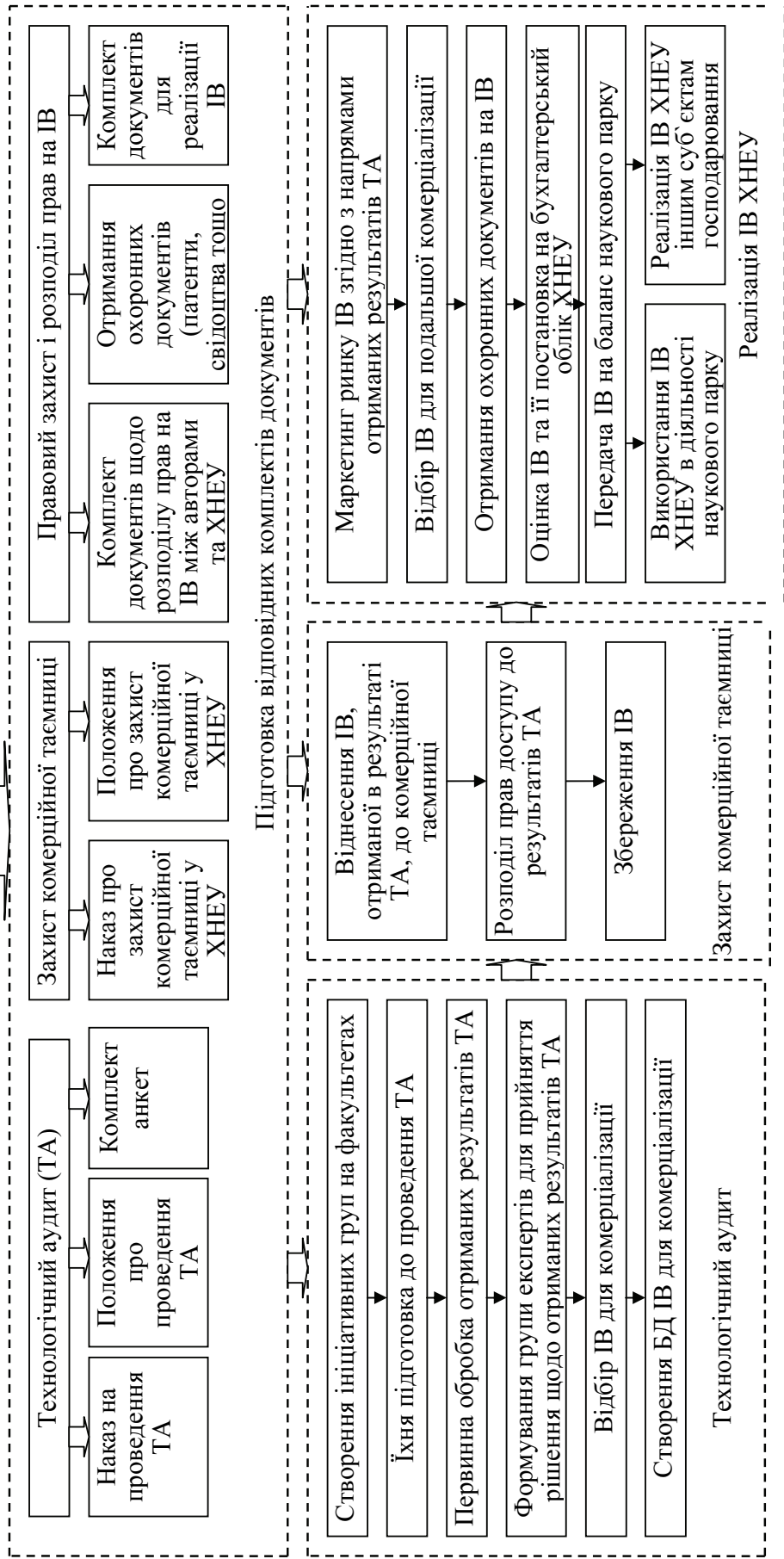

Рис. 2. Процес комерціалізації інтелектуальної власності ХНЕУ

цього навчального закладу. Так, до основного кола невирішених проблем слід віднести такі:

- механізм передачі інтелектуальної власності (у тому числі її постановка на бухгалтерський облік ВНЗ і НДО), що виявлена на основі проведення технологічного аудиту та є комерційним потенціалом ВНЗ (НДО) для наукового парку;

- механізм і відповідна методика виплати авторської винагороди винахіднику за створену інтелектуальну власність;

- методика та механізм розподілу прибутку між ВНЗ (НДО) і науковим парком (для ВНЗ і НДО державної форми власності, які є неприбутковими організаціями з посиланням на відповідні бухгалтерські нормативні документи);

- рекомендації щодо залучення експертів (їхня участь, оплата, взаємовідносини тощо) для проведення технологічного аудиту за рахунок ВНЗ (НДО);

- механізм узгодження між ВНЗ (НДО) і МОН України питань щодо комерціалізації ІВ, що отримана в результаті виконання науково-дослідних робіт за рахунок державного бюджету (перелік документів, термін тощо).

Отже, слід послідовно навести лад і досягти потрібного погодження в законодавчо-нормативній базі щодо розробки (створення) ІВ, її передачі й упровадження

на підприємствах вітчизняної економіки, а також в узгодженні питань розбіжності інтересів учасників даного процесу (автор інноваційних розробок – ВНЗ – НП – підприємство – МОН України – Верховна Рада), створенні сприятливих умов активізації замість вибудовування штучних перепон, що призводить до відпливу інноваційних розробок за кордон.

На базі ХНЕУ більше року здійснюється відповідна робота щодо створення наукового парку та проведення процесу комерціалізації ІВ. Це дало змогу виявити деякі аспекти проблем практичного характеру. Саме під час проведення організаційно-підготовчої роботи в університеті та вивчення проблемних питань [1–21] щодо ІВ на основі взаємовідносин МОН України – ВНЗ – НП – регіональні й державні органи законодавчої та виконавчої гілок влади були виокремлені основні проблеми (див. таблицю).

Висновки

На основі проведеного дослідження [1–21], досвіду, законодавчо-нормативної бази України у сфері комерціалізації ІВ і відповідного досвіду ХНЕУ в цих питаннях були напрацьовані такі рекомендації щодо проведення комерціалізації інтелектуальної власності ВНЗ, передачі й використання її науковим парком:

- рекомендувати визначитися Міністерству освіти і науки України щодо методичних підходів оцінки ІВ

Основні проблеми комерціалізації інтелектуальної власності ВНЗ і НДО

Назва	Характеристика	Коментар
Організаційно-правова форма господарювання НП	Необхідно розробити засновницькі документи (статут, засновницький договір, положення тощо)	Потребує погодження в законодавчо-нормативних актах усіх учасників інноваційного процесу
Методика оцінки ІВ	ВНЗ може використовувати методику оцінки ІВ за рекомендацією тільки МОН України	На сьогодні відсутня методика оцінки ІВ, яка рекомендується МОН України для ВНЗ державної форми власності
Методика для виплати винагороди автору інноваційної розробки	Це потребує особливої уваги щодо розрахунку та виплати справедливої винагороди автору	Відсутня така методика (чи рекомендації) щодо порядку розрахунку, розміру виплати за інноваційну розробку безпосередньо автору
Отримання доходу від комерціалізації ІВ	ВНЗ – це неприбуткова організація і її діяльність не передбачає отримання прибутку	У законодавчо-нормативній базі ВНЗ державної форми власності це не передбачено і така неузгодженість не дає змоги навчальному закладу проводити комерціалізацію ІВ
Механізм передачі активів ВНЗ до статутного капіталу НП	У Типовій інструкції не передбачається списання матеріальних цінностей, які передаються до статутного капіталу іншого підприємства як засновницький внесок	У бухгалтерсько-фінансовому обліку та звітності не передбачено проведення списання матеріальних цінностей з балансу бюджетних установ
Облік довгострокових інвестицій та відповідні наслідки	План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ не передбачає рахунків з обліку довгострокових інвестицій у НП, нарахованих доходів тощо	У бухгалтерсько-фінансовому обліку та звітності не передбачено відображати довгострокові інвестиції, доходи тощо
Коди економічної класифікації витратів щодо витрат і винагород винахідникам	Інструкція про застосування кодів економічної класифікації витратів (КЕКВ) не передбачає КЕКВ щодо витрат на виплату винагороди авторам інноваційних розробок	Відсутні відповідні коди економічної класифікації витратів

і методів Національного стандарту № 4 для їхнього використання у ВНЗ державної форми власності;

- розробити (чи вдосконалити) відповідні методики з урахуванням особливостей ІВ навчального закладу щодо оцінки майнових прав інтелектуальної власності у ВНЗ державної форми власності;

- розробити методичні рекомендації щодо визначення розміру винагороди науково-педагогічному персоналу ВНЗ і залученим авторам за створення об'єктів права інтелектуальної власності для ВНЗ державної форми власності, затвердженої МОН України;

- розробити відповідний механізм та узгодити його за всіма законодавчо-нормативними документами (Положення ВНЗ, бухгалтерський облік тощо);

- доповнити Типову інструкцію (окремі пункти) про порядок списання матеріальних цінностей з балансу бюджетних установ, що затверджено Державною скарбницею та Міністерством економіки України;

- доповнити План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ (п'ять синтетичних рахунків і вісім – субрахунків);

- внести доповнення до Інструкції про застосування кодів економічної класифікації видатків.

Виконання цих рекомендацій потребує нагального вирішення, і це має прискорити процес створення наукових парків на базі провідних навчальних закладів не тільки у місті Києві, а й в інших регіонах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України (витяг). Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка: У 3 т. / Упорядники: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2005. – Т. 1. – С. 7–30.

2. Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009р. № 1563-VI // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1563-17>

3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4.07.2002р. № 40-IV зі змінами від 25.03.2005р. №2505-IV // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>

4. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 11.07.2001 р. № 2636-III зі змінами від 18.12.2008р. № 694-VI // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=433-15>

5. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», Збірник законодавчих і нормативних актів з науково-технічної, інноваційної діяльності та транс-

феру технологій – К: УкрІНТЕІ, 2006. – 284 с.

6. Закон України від 22.12.2006 року № 532V «Про науковий парк «Київська політехніка».

7. Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка: У 3 т. / Упорядники: П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2005.

8. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» від 27 червня 2007 року № 1244-V, [Http://www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua)

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 р. № 14 «Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків».

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 року №546-р «Про затвердження заходів з виконання Закону України «Про науковий парк «Київська політехніка».

11. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 року №760-р «Про схвалення інноваційної програми наукового парку «Київська політехніка» на 2007–2011 роки».

12. Бараненко С. П., Шеметов В. В. Стратегическая устойчивость предприятия. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. – 493 с.

13. Воликов В. В. Особливості становлення інституту інтелектуальної власності в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. Вип. 224: У 5 т. Том І. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 240–251.

14. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552 с.

15. Савченко Я. Від нового знання до доданої вартості. Винаходи в Україні – хто їх робить? // Інвестиційний та інноваційний розвиток – 2008. – № 3. – С. 31–40.

16. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: У 3 т. / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. Т.1: Економіка знань – модернізаційний проект України / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 544 с.

17. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / За заг. ред. В. І. Полохала. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

18. III Міжнародний форум: «Сучасна інноваційна політика: стан, проблеми та перспективи розвитку. (МОН України, Німецьке товариство технічного співробітництва, Дніпропетровська обласна державна адміністрація), Дніпропетровськ, 2009. – 180 с.

19. <http://www.sciencepark.ru/index.htm> (МГУ).

20. <http://www.sprk.ru/about.asp> (МЭИ).

21. <http://spark.kpi.ua/ru/node/81> (Київська Політехніка).